

Przeglądy i komentarze

PRÓBY UCHWALENIA TRZECIEGO KILKULETNIEGO PROGRAMU BADAWCZO-SZKOLENIOWEGO EURATOMU

W marcu 1957 r. państwa członkowskie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali¹ podpisały w Rzymie umowę o powołaniu nowej organizacji międzynarodowej — Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Euratomu). Nowo powstała organizacja postawiła sobie za cel stworzenie niezbędnych warunków dla szybkiego rozwoju przemysłów atomowych krajów w niej zrzeszonych. Osiągnięciu powyższego celu miało służyć wykonywanie przez Euratom całego szeregu zadań, określonych w umowie o jego utworzeniu. I tak np. obok koordynowania inwestycji przemysłowych i zakładania wspólnych przedsiębiorstw, zaopatrywania państw członkowskich w materiały rozszczepialne, stworzenia rynku atomowego, do zadań tych należało również zapewnienie szybkiego rozwoju badań atomowych i nad techniką atomową. Było to zadanie o szczególnym znaczeniu, gdyż bez osiągnięcia wysokiego poziomu prac naukowych, nie można było myśleć o stworzeniu w krajach Euratomu silnego, konkurencyjnego przemysłu.

Wysiłki, jakie podjęto na rzecz przyspieszenia rozwoju atomistyki we Wspólnocie znalazły m. in. odzwierciedlenie w kilkuletnich programach badawczo-szkoleniowych. Określały one kierunki działalności badawczo-szkoleniowej organizacji, jak też wysokość wyasygnowanych na nie środków.

W całej dotychczasowej historii działalności Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej uchwalono i zrealizowano tylko dwa kilkuletnie programy badawczo-szkoleniowe. Pierwszy z nich objął lata 1958 - 1962, drugi — 1963 - 1967. Wywarły one niewątpliwy wpływ na rozwój badań i techniki atomowej w krajach zrzeszonych w Euratomie.

W latach następnych, tzn. po 31 grudnia 1967 r. obowiązywały przejściowe roczne programy badawczo-szkoleniowe. Nie oznacza to bynajmniej, że zrezygnowano z uchwalenia programu na czas dłuższy. Komisja kilkakrotnie przedstawiała Radzie dokumenty poświęcone przyszłym zadaniom Wspólnoty i projekty programów kilkuletnich. Jednak pod wpływem pewnych czynników próby ustalenia kierunków Euratomu na okres dłuższy od jednego roku, kończyły się niepowodzeniem. Omówieniu tych prób, jak i przedstawieniu przyczyn ich niepowodzenia, poświęcone będzie poniższe opracowanie.

II

Z dniem 31 grudnia 1967 upływał II pięcioletni program badawczo-szkoleniowy. Stąd też już na początku tego roku stało się niezbędne podjęcie wysiłków na rzecz opracowania nowego kilkuletniego programu. Było to zadanie trudne,

¹ W skład tej organizacji, powołanej do życia w lipcu 1952 r., wchodziły: Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, Niemiecka Republika Federalna oraz Włochy.

a jego rozwiązanie wymagało dłuższych rokowań. Zdając sobie z tego sprawę, Komisja przedstawiła w lutym 1967 r. Radzie Ministerialnej dokument zatytułowany *Przyszłe zadania Euratomu*². Celem tego posunięcia było stworzenie podstaw do dyskusji na temat nowego programu kilkuletniego.

Mimo odpowiedniego dokumentu, dyskusja nie została wówczas podjęta, gdyż państwa członkowskie zmieniły dotychczasowy plan działania. Zakładał on, iż najbliższym zadaniem Euratomu będzie nakreślenie zasadniczej koncepcji nowego programu. Dopiero następnie miano przystąpić do rozmów na temat przekształcenia struktury obowiązującego programu kilkuletniego, co stało się konieczne wobec wyczerpania środków na umowy asocjacyjne z Francją i NRF, w dziedzinie reaktorów powielających.

Zmieniając plan działania, członkowie Euratomu postanowili najpierw dokonać przekształcenia struktury pięcioletniego programu badawczo-szkoleniowego. Powzięcie decyzji w tej kwestii natrafiło jednak na poważne przeszkody, co w zasadniczej mierze spowodowane było sporem między Włochami a Francją. Impuls do wybuchu sporu dało pierwsze z wymienionych państw. Uzależniło ono bowiem zgodę na przekształcenie struktury programu od spełnienia przez Euratom ważnego warunku. Było nim popieranie przez organizację, w ramach II pięcioletniego programu, rozwoju włoskiego reaktora powielającego „PEC”.

Powyższy warunek spotkał się z ostrym sprzeciwem Francji, która wystąpiła z szeregiem zastrzeżeń technicznych wobec projektu włoskiego reaktora. Zastrzeżenia te, jakkolwiek mogły odpowiadać prawdzie, stanowiły tylko pretekst. *Commissariat à l'Énergie Atomique*, jak i przemysł francuski, obawiały się bowiem, że akceptacja żądań włoskich mogłaby przesądzić sprawę popierania, także w ramach następnego programu kilkuletniego, rozwoju reaktora „PEC”. Stworzyłyby to dla Włoch szansę likwidacji niedorozwoju w zakresie reaktorów powielających, w czym Francja, posiadająca już groźnego konkurenta w postaci Niemiec Zachodnich, nie była bynajmniej zainteresowana.

Spór dotyczący współfinansowania przez Euratom rozwoju reaktora „PEC” został przewyciężony dopiero w drugiej dekadzie lipca 1967 r., dzięki zaakceptowaniu przez Francję i Włochy propozycji, wysuniętej przez Komisję Euratomu. Stosownie do tej propozycji, reaktor „PEC” nie miał być, formalnie rzecz biorąc, przedmiotem poparcia przez Euratom, w ramach obowiązującego programu kilkuletniego. Włochy natomiast otrzymały na badania nad reaktorami powielającymi 36 mln marek, jednak bez bliższego określenia przeznaczenia tych środków³. Przewyciężenie sporu między Włochami a Francją pozwoliło Radzie na posiedzeniu z 24 i 25 lipca 1967 r., dokonać przekształcenia struktury II pięcioletniego programu⁴.

Decyzja powyższa została zatem podjęta z bardzo poważnym, bo kilkumiesięcznym opóźnieniem. Spowodowało to, iż ustalenie do końca grudnia 1967 r. nowego kilkuletniego programu stało się nierealne. Niemożliwe było również w tym terminie przygotowanie i uchwalenie na r. 1968 projektu budżetu badawczo-inwestycyjnego, który można byłoby włączyć do nowego programu pięcioletniego.

W takiej sytuacji Komisja zaproponowała na r. 1968 program przejściowy oraz

² Omówienie tego dokumentu w: „Europäische Gemeinschaften” nr 3/1967, s. 30 i 31.

³ *Euratom-Krise beendet*. „Frankfurter Rundschau”, z 12 VII 1967, s. 2.

⁴ *Mehr Mittel für Reaktorentwicklung*. „Europäische Gemeinschaften” nr 8/1967 s. 23; *Erster Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften 1967*. Brüssel-Luxemburg, Februar 1968, s. 474.

plan budżetu w wysokości 82 mln dolarów. Nie antycypując przyszłych kierunków działalności Euratomu, program przejściowy miał zapewnić dalsze funkcjonowanie organizacji po 31 grudnia 1967 r., a tym samym umożliwić prowadzenie prac nad kilkuletnim programem badawczo-szkoleniowym. Propozycje Komisji zostały poddane dyskusji w dniu 8 grudnia 1967 r., na posiedzeniu Rady Ministerialnej⁵. Uchwaliła ona roczny program przejściowy oraz budżet badawczo-inwestycyjny. Zamknął się on, odmiennie niż to zaproponowała Komisja, sumą 41 mln dolarów. Budżet przewidywał bowiem wydatki jedynie na prace Wspólnego Ośrodka Badawczego, gdyż państwa członkowskie nie osiągnęły porozumienia w kwestii tzw. działalności pośredniej Wspólnoty w zakresie badań i techniki atomowej⁶.

Podczas posiedzenia w dniu 8 grudnia 1967 r. Rada nie ograniczyła się tylko do podjęcia określonych wyżej decyzji, ale m. in. powzięła uchwałę, związaną z realizacją prac nad przygotowaniem kilkuletniego programu.

I tak Rada postanowiła, że decyzja na temat wytycznych, którymi należy się kierować przy określaniu przyszłych zadań Euratomu, powinna zapaść przed dniem 30 czerwca 1968 r.⁷ Miało to umożliwić Komisji, przedstawienie w odpowiednio wczesnym terminie, opartego na wytycznych projektu programu, tak aby mógł on być uchwalony przez Radę przed końcem 1968 r.

Podjęcie decyzji na temat wytycznych wymagało przygotowania odpowiednich tez, które stanowiłyby podstawę do dyskusji między państwami członkowskimi. Prace nad tymi tezami Komisja podjęła na początku 1968 r., a w marcu tegoż roku przedstawiono Radzie dokument pt. *Przyszła działalność badawcza Euratomu (Künftige Forschungstätigkeit von Euratom)*⁸.

Dokument ten stał się przedmiotem obrad stałych przedstawicieli państw członkowskich. Wykazały one istnienie zasadniczych różnic zdań między członkami organizacji. Rozbieżności dotyczyły zarówno działalności pośredniej Euratomu w zakresie techniki reaktorowej, jak i wielu kierunków prac, które miałyby być realizowane we Wspólnym Ośrodku Badawczym⁹.

Poważny spór toczył się m. in. ponownie wokół żądania Włoch, aby Euratom uczestniczył w finansowaniu prac nad rozwojem reaktora „PEC”. Żądanie to spotkało się znowu ze szczególnie ostrym sprzeciwem Francji.

Silne kontrowersje budził przypuszczalnie także zaproponowany przez Komisję nowy element strategii Euratomu — wspólna polityka prototypowa w dziedzinie reaktorów powielających. Występowanie kontrowersji w tej kwestii wynikało z odmienności poglądów między Francją a Niemiecką Republiką Federalną i krajami Beneluksu. Pierwsze z tych państw przeciwne było współpracy multilateralnej w zakresie budowy prototypów, pozostałe — wypowiadały się za nią.

⁵ Decyzje, jakie podjęto na posiedzeniu Rady zostały przedstawione na podstawie *Erster Gesamtbericht*, s. 328 i 332.

⁶ Przez tzw. działalność pośrednią Euratomu w zakresie badań i techniki atomowej rozumie się popieranie przez organizację ich rozwoju w poszczególnych krajach Wspólnoty.

⁷ Pewne wytyczne zostały już ustalone na posiedzeniu w dniu 8 grudnia 1967 r. Przewidywały one możliwość realizacji, obok jak najbardziej szeroko zakrojonego wspólnego programu (tzn. programu, w którym uczestniczyły wszystkie państwa), także programów uzupełniających (tzn. programów, w których brały udział tylko kraje zainteresowane). Wytyczne określiły też m. in. ogólne zadania, jakie powinny być przeprowadzane w ramach programu wspólnego.

⁸ Pełny tekst dokumentu w: „Bulletin der Europäischen Gemeinschaften” nr 6/1968. Generalsekretariat der Kommission, ss. 15 - 39.

⁹ *Zweiter Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften 1968*. Brüssel-Luxemburg, Februar 1969, s. 222.

Występowanie istotnych rozbieżności między uczestnikami obrad powodowało, że Rada Ministerialna wielokrotnie zmieniała termin decydującego posiedzenia, na którym dokonano by uchwalenia wytycznych. Ostatecznie, Rada zrezygnowała nawet z przyjętego 8 grudnia 1967 r. planu działania, przekładając przewidziane na dzień 28 czerwca posiedzenie na czas późniejszy, po przerwie letniej¹⁰.

Było jednak bardzo wątpliwe, czy w nowym terminie państwa członkowskie osiągną porozumienie. Powstało zatem realne niebezpieczeństwo, że nowy program kilkuletni nie zostanie uchwalony przed końcem 1968 r., gdyż jego projekt miano przecież opracować, wykorzystując ustalone przez Radę wytyczne. Niebezpieczeństwo to, skłoniło Komisję do działania. Opierając się na wynikach analizy polityki nuklearnej Wspólnoty i pewnych wytycznych z r. 1967, Komisja przygotowała projekt nowego pięcioletniego programu badawczo-szkoleniowego. Został on przekazany Radzie Ministerialnej, łącznie z planem budżetu na r. 1969, w październiku 1968 r. Główne założenia tego projektu przedstawiały się następująco¹¹. Generalnie rzecz ujmując, działalność badawczo-szkoleniowa Euratomu miała iść w kilku kierunkach. Najważniejszy z nich stanowiło popieranie rozwoju techniki reaktorowej, co znalazło wyraz w propozycji Komisji wyasygnowania na ten cel o wiele wyższych środków niż na pozostałe, główne pozycje projektu.

Działalność Wspólnoty w zakresie techniki reaktorowej miała koncentrować się na trzech typach reaktorów: reaktorach powielających, wysokotemperaturowych i ciężkowodnych. Poza tym zamierzano popierać prace nad technologią plutonium oraz wysiłki badawcze, mające na celu rozwiązanie problemów technologicznych, związanych z rozwijaniem poszczególnych typów reaktorów. Projekt Komisji w zakresie techniki reaktorowej nie tylko wymieniał dziedziny, które miały być popierane przez Europejską Wspólnotę Energii Atomowej, ale podejmował również problem polityki reaktorowej organizacji. Nie określił jednak takich elementów tej polityki, które odpowiadałyby nowemu etapowi rozwoju techniki reaktorowej, charakteryzującemu się przechodzeniem do przemysłowego wykorzystywania wyników badań.

W myśl propozycji Komisji, problem nowych elementów polityki reaktorowej, budzący poważne kontrowersje, powinien stać się jak najszybciej przedmiotem osobnych rokowań państw członkowskich. Tymczasem miano kontynuować bieżące prace we Wspólnym Ośrodku Badawczym i tak np. w zakresie reaktorów powielających i wysokotemperaturowych — przez rok, reaktorów ciężkowodnych — przez trzy lata.

Kolejnym kierunkiem działalności Wspólnoty, na który Komisja zamierzała przeznaczyć poważne fundusze (jakkolwiek niższe, niż na popieranie techniki reaktorowej), były średnioterminowe badania o znaczeniu ogólnym. Należały do nich zarówno badania o charakterze podstawowym (np. w zakresie kontrolowanej fuzji termo-nuklearnej), stosowanym (np. w zakresie fizyki reaktorowej, bezpośredniej konwersji energii), jak i prace innego typu (tzw. analizy techniczno-gospodarcze).

O wiele mniej środków, niż na przedstawione dotąd pozycje projektu, proponowano wyasygnować na aktywność organizacji w sektorze usług publicznych. Na aktywność tę składały się prace różnego typu — np. prace przeprowadzane w Ośrodku Opracowywania Informacji Naukowych (*CETIS*), w Centralnym Biu-

¹⁰ *Zweiter Gesamtbericht*, s. 222.

¹¹ Treść projektu kilkuletniego programu badawczo-szkoleniowego na podstawie *Zweiter Gesamtbericht*, ss. 223 - 225.

rze Pomiarów Nuklearnych (BCMN), rozpowszechnianie uzyskanych przez państwa członkowskie wyników badań naukowych, prowadzonych z pomocą Wspólnoty itd.

Ogółem, na omówione wyżej kierunki działalności badawczo-szkoleniowej Euratomu zamierzano wydatkować 336 mln dolarów. Nastąpiłoby, w porównaniu z II pięcioletnim programem badawczo-szkoleniowym, poważne zmniejszenie wysiłku finansowego członków organizacji. Poprzedni program zamknął się bowiem sumą ponad 430 mln dolarów.

Przedstawiony projekt programu kilkuletniego miał stać się w dniu 28 listopada 1968 r. przedmiotem obrad ministrów państw członkowskich. Na kilka tygodni przed tym terminem nie ulegało już jednak wątpliwości, że na posiedzeniu Rady nie może dojść do uzgodnienia stanowisk członków organizacji w kwestii nowego programu. Aby ukazać przyczyny tej sytuacji należy najpierw do kryzysu polityczno-społecznego, jaki wybuchł we Francji w maju 1968 r., znajdując wyraz zwłaszcza w demonstracjach studenckich oraz strajkach klasy robotniczej. Skutki tego kryzysu były wielopłaszczyznowe. Przyczynił się on do wzrostu płac, świadczeń ubocznych i socjalnych. Jednocześnie wpłynął jednak na pogorszenie sytuacji gospodarczej Francji, w tym także na osłabienie ekspansji tego kraju na rynkach światowych. Kryzys ujawnił również poważne niedomagania systemu szkolnictwa, wskazując na niezbędną jak najszybszą jego reformy.

Ze względu na określone wyżej skutki kryzysu, rząd francuski zaczął przeznaczać większe niż dotychczas sumy na uposażenia pracowników sektora państwowego, ubezpieczenia społeczne, na rozwój szkolnictwa i umocnienie konkurencyjności gospodarki. Rozszerzenie wydatków państwowych na te cele spowodowało podjęcie polityki oszczędnościowej w stosunku do wielu pozycji budżetowych, wśród nich i do nakładów na działalność Euratomu. Z tego m. in. względu Francja mogła uczestniczyć w finansowaniu nowego programu tylko w ograniczonym zakresie. Przyczyniło się do tego również istnienie w dziedzinie badań atomowych, nadmiernych osobowych mocy badawczych we francuskich instytutach państwowych. Również i ten czynnik ograniczył zakres, w jakim Francja mogła partycypować w kosztach programu. Żadne bowiem państwo członkowskie nie chciałoby w pełni finansować programu Euratomu w dziedzinie badań atomowych, gdyby jednocześnie dysponowało tutaj nadwyżkowym, a więc nikle wykorzystywanym personelem badawczym.

Istnienie nadmiernych osobowych mocy badawczych we francuskiej atomistyce oraz podjęcie budżetowej polityki oszczędnościowej, zdeterminowały w dużej mierze stanowisko, jakie Francja w czasie obrad stałych przedstawicieli członków organizacji zajęła w kwestii kilkuletniego programu. Według informacji prasowych, Francja nie wyraziła wówczas zgody na 70-80% propozycji, żądając m. in. ograniczenia o 2/3 wydatków na Wspólny Ośrodek, jak i zmniejszenia nakładów na fizykę reaktorową¹². Stanowisko Francji było nie do przyjęcia dla pozostałych państw członkowskich, które akceptowały dużą część zakwestionowanych przez Francuzów pozycji projektu programu.

Dotychczasowe rozważania mogą sugerować, że uchwalenie programu byłoby łatwe, gdyby nie działały czynniki, ograniczające udział Francji w finansowaniu prac Euratomu. Tymczasem i w takiej sytuacji uzgodnienie stanowisk państw członkowskich w sprawie programu, natrafiałoby na poważne trudności. Wynikało

¹² Przedstawiono je na podstawie *Widerstand Frankreich gegen Euratom-Pläne*. „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 12 XI 1968, s. 3.

to z faktu, iż rozwój techniki reaktorowej wszedł w nową fazę, charakteryzującą się przechodzeniem do przemysłowego wykorzystywania wyników badań.

Pod wpływem tego procesu, każdy z krajów Wspólnoty sprzeciwiał się np., aby przedmiotem współpracy były badania reaktorowe, w których był szczególnie zaawansowany. Poszczególne państwa członkowskie były natomiast zainteresowane uzupełnieniem przez program Euratomu programu narodowego w dziedzinie techniki reaktorowej. Zgodnie z poprzednimi planami, projekt kilkuletniego programu został przedstawiony Radzie Ministerialnej, w dniu 28 listopada 1968 roku¹³. Na posiedzeniu Rady nie doszło oczywiście do uchwalenia nowego pięcioletniego programu badawczo-szkoleniowego. Stąd też koniecznością stało się podjęcie dyskusji na temat programu przejściowego. Ale i ta dyskusja zakończyła się niepowodzeniem, gdyż pomiędzy państwami członkowskimi wystąpiły poważne rozbieżności zdań. Dotyczyły one zwłaszcza badań w zakresie techniki reaktorowej, oraz problemu redukcji personelu Wspólnego Ośrodka Badawczego. Problem ten wyłonił się w związku z wystąpieniem przedstawiciela Francji, ministra Roberta Galley'a. Zażądał on zmniejszenia liczby pracowników Ośrodka o 2/3, co spotkało się ze sprzeciwem pozostałych członków organizacji.

Jakkolwiek w dyskusji na temat rocznego programu przejściowego na pierwszy plan wysuwały się rozbieżności poglądów jej uczestników, wszystkie państwa lub ich większość w pewnych kwestiach były zgodne. Dotyczyło to również sprawy podjęcia badań nieatomowych przez Euratom, przeciwko czemu spośród wszystkich członków Wspólnoty wypowiedziały się tylko Holandia. Jej przedstawiciele zdawali sobie oczywiście sprawę z faktu, że wobec przechodzenia rozwoju techniki reaktorowej w fazę przemysłową, konieczne staje się rozszerzenie zakresu badań, popieranych przez Euratom. Równocześnie Holandia uważała jednak, że rozmowy poświęcone ustaleniu zadań nieatomowych Wspólnoty będzie można podjąć dopiero wtedy, gdy zostanie ostatecznie wyjaśniona kwestia przystąpienia Wielkiej Brytanii do EWG.

Ponieważ państwa członkowskie nie zdołały ustalić rocznego programu przejściowego, na zakończenie posiedzenia Rada poleciła specjalnemu komitetowi, zbieranie możliwości opracowania programu alternatywnego (kilkuletniego). Komitet miałby się przy tym ograniczyć do określenia możliwości pełnego wykorzystania potencjału Wspólnego Ośrodka i to w drodze realizacji wspólnego programu, programów uzupełniających oraz zadań o charakterze nieatomowym.

Praca, jaką miał podjąć określony wyżej organ, była z góry skazana na niepowodzenie. Było bowiem jasne, że komitet nie zdoła opracować takiego projektu programu alternatywnego, który spotkałby się z powszechną aprobatą. Różnice zdań w kwestii działalności Wspólnego Ośrodka były przecież zbyt poważne, aby przewyciężyć je w ciągu trzech tygodni.

Zgodnie z przewidywaniami, komitet na posiedzeniu grudniowym Rady nie przedstawił projektu programu alternatywnego; przygotował jedynie wnioski dotyczące możliwości osiągnięcia porozumienia w kwestii programu kilkuletniego.

Analiza tych wniosków nie stanowiła wyłącznego przedmiotu obrad. Podczas posiedzenia Rada podjęła szereg ważnych decyzji. Przede wszystkim, dążąc do zapewnienia podstaw finansowych dla działalności Euratomu w r. 1969, Rada uchwa-

¹³ Przebieg posiedzenia Rady z dnia 28 XI 1968 r. omówiono na podstawie: *Kritik an der Verwaltung von Euratom*. „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, z 29 XI 1968, s. 6; *Droht der Europäischen Atomgemeinschaft Zerfall?* „Frankfurter Rundschau” z 29 XI 1968, s. 1; *Zukunft von Euratom gefährdet*. „Stuttgarter Zeitung” z 29 XI 1968, s. 1 i n.; *Zweiter Gesamtbericht*, s. 225.

liła na ten rok program przejściowy¹⁴. M. in. postanowiła również, że przed dniem 1 lipca 1969 r. powinien zostać ustalony nowy program kilkuletni i podstawowe zasady skoordynowanej, jądrowej polityki przemysłowej. Celem zapewnienia realizacji tej decyzji, Rada równocześnie zablokowała fundusze przeznaczone na finansowanie działalności Euratomu w drugim półroczu 1969 r.¹⁵

Ponieważ program kilkuletni oraz zasady polityki przemysłowej powinny być uchwalone przed dniem 1 lipca 1969 r. konieczne było jak najszybsze opracowanie tez, stanowiących podstawę do dyskusji. W kwietniu 1969 r. zostały one przedstawione Radzie w formie dokumentu pt. *Przyszłe zadania Euratomu (Künftige Aufgaben von Euratom)*. Dokument ten składał się z dwóch głównych części. Pierwsza z nich zawierała propozycje dotyczące zasad i kryteriów realizacji jądrowej polityki przemysłowej. Druga część dokumentu obejmowała projekt pięcioletniego programu badawczo-szkoleniowego.

Według założeń projektu, działalność badawcza Wspólnoty miała pójść w kilku zasadniczych kierunkach¹⁶, przy czym najważniejsze byłyby popieranie rozwoju techniki reaktorowej. Komisja zaproponowała, aby punkt ciężkości aktywności organizacji w tym zakresie spoczywał na trzech typach reaktorów — reaktorach ciężkowodnych, powielających i wysokotemperaturowych. Ponadto, zamierzano również popierać prace dotyczące obiegu paliw i zagadnień z tematyką tą związanych.

Dokonując wyboru pozycji objętych omawianym kierunkiem działalności Euratomu, Komisja umieściła w projekcie wiele prac, dotychczas nie podejmowanych przez Wspólnotę i jej członków, które można byłoby realizować i w następnych programach badawczo-szkoleniowych. Posunięcie to miało przeciwdziałać negatywnemu stanowisku państw członkowskich wobec projektu programu. Powyższemu celowi służyła również rezygnacja z szeregu realizowanych w ramach poprzednich programów prac, które obecnie są prowadzone przez przemysł albo nie mają już pilnego znaczenia.

Kolejny kierunek działalności Wspólnoty polegał na popieraniu prac o znaczeniu ogólnym (*Tätigkeiten von öffentlichem Interessen*). Przewidziane na ten cel środki były wyższe niż w projekcie programu, przedłożonym w r. 1968. Wiązało się to z faktem, iż kierunek ten nabierał znaczenia wobec przechodzenia techniki reaktorowej w gestię przemysłu. I tak, z wymienionych środków miano finansować działalność Centralnego Biura Pomiarów Nuklearnych (BCMN), Europejskiego Ośrodka Opracowywania Informacji Naukowych (CETIS), programy w zakresie bezpieczeństwa urządzeń jądrowych, biologii i ochrony zdrowia przed promieniowaniem nuklearnym itp.

W omawianym projekcie programu Komisja nie mogła pominąć podstawowych badań nuklearnych. Sumy przeznaczone na ten cel były jednak niższe niż w projekcie, przedstawionym w r. 1968. Miały być one wydatkowane na finansowanie prac dotyczących kontrolowanej fuzji termo-nuklearnej, fizyki plazmy i skupionej materii.

Duże *novum* w porównaniu z odrzuconym w r. 1968 projektem programu, sta-

¹⁴ Roczny program przejściowy składał się z programu wspólnego i programów uzupełniających. W przeprowadzaniu programów uzupełniających miało brać udział pięć, a w dwóch wypadkach i mniej członków Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej.

¹⁵ Przedstawione decyzje podjęte na posiedzeniu Rady w dniu 20 XII 1968, omówiono na podstawie: *Zweiter Gesamtericht*, ss. 225 i 226.

¹⁶ Projekt programu przedstawiono, wykorzystując tekst dokumentu *Künftige Aufgaben für Euratom*. „Sonderbeilage zum Bulletin der Europäischen Gemeinschaften” nr 6/1969.

nowił następny zaproponowany przez Komisję kierunek działalności Euratomu. Obejmował on prace o charakterze nienuklearnym. Należały do nich badania nad higieną środowiska, usługi publiczne z zakresu informatyki oraz zorganizowanie biura, szerzącego wiedzę techniczną, niezbędną dla kodyfikacji przepisów dotyczących techniki w EWG. Wszystkie prace o charakterze nienuklearnym podjęliby dotychczasowi pracownicy Wspólnego Ośrodka Badawczego, przesunięci z innych działów. Według propozycji Komisji, równocześnie nastąpiłoby ograniczenie wydatków na fizykę reaktorową i badania nad tworzywami, jak też wstrzymanie prac nad reaktorem „Orgel” i nad problemami bezpośredniej konwersji energii.

Na realizację przedstawionych wyżej kierunków działalności Euratomu, Komisja zaproponowała ogółem wydatkowanie 378,7 mln dolarów. Przewidziane w ramach projektu programu środki miały być zatem znacznie niższe od sum, jakie przeznaczono na rozwój atomistyki podczas realizacji II programu pięcioletniego. Różnice te będą jeszcze większe, gdy uwzględnimy zachodzące w Europie zachodniej procesy inflacji.

Analiza omówionych propozycji Komisji rozpoczęła się w różnych instancjach Rady w maju 1969 r. Wykazała ona, że tylko niewiele pozycji projektu programu mogłoby być finansowane wspólnie. Z kolei większość państw członkowskich nie była zainteresowana realizacją programu, obejmującego tak wąski program współpracy.

W tej sytuacji, przedmiotem posiedzenia Rady w dniu 30 czerwca nie mogło być uchwalenie programu, lecz tylko wymiana poglądów na jego temat. W wyniku obrad Rada m. in. poleciła komitetowi stałych przedstawicieli państw członkowskich, kontynuowanie analizy propozycji Komisji, tak aby do dnia 1 listopada 1969 r., zaprojektować jak najbardziej obszerny wspólny program¹⁷. Zadania tego komitet nie zdołał oczywiście zrealizować. Wynik rokowań był przy tym wręcz katastrofalny. Świadczą o tym wyraźnie dane, podane przez rzeczoznawców państw członkowskich. Obliczyli oni, że przy realizacji prac, które chcieliby finansować wszyscy członkowie organizacji, można by zatrudnić tylko 400 osób spośród ponad 2 tysięcy pracowników Wspólnego Ośrodka¹⁸.

O niepowodzeniu rokowań zadecydowało stanowisko Francji. Wyraziła ona zgodę na uczestniczenie tylko w małej liczbie prac Euratomu. Postawa ta wynikała nie tylko z działania dwóch spośród trzech czynników, które już w r. 1968 uniemożliwiły uchwalenie programu (pierwszym z nich była polityka oszczędności budżetowych, drugim — występowanie nadwyżki personelu badawczego zatrudnionego przy badaniach atomowych we francuskich instytutach państwowych). Kolejny czynnik, który również wywarł wpływ na stanowisko Francji w sprawie programu, związany jest z koncepcją, jaka przez wiele lat obowiązywała we francuskiej polityce reaktorowej. Kładła ona poważny nacisk na rozwijanie reaktorów pracujących na uran naturalny, chłodzonych gazem, co wynikało głównie z faktu, że Francja nie chciała uzależniać się nadmiernie od amerykańskich dostaw wzbogaconego uranu, w oparciu o który pracuje większość reaktorów.

Mimo wieloletnich wysiłków badawczych i miliardowych inwestycji, realizacja francuskiej koncepcji nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, gdyż elektrownie wyposażone w reaktory na uran naturalny okazały się nierentowne.

W wyniku owych niepowodzeń technologicznych, poważnemu zachwianiu uległa

¹⁷ *Dritter. Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften 1969*. Brüssel-Luxemburg, 1970, s. 242.

¹⁸ „Handelsblatt” z 13 X 1969, s. 1; *Brüssel sieht die Existenz von Euratom gefährdet*. „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 11 X 1969, s. 3.

pozycja Francji w dziedzinie techniki reaktorowej. Stąd też zamierzano rozszerzyć współpracę bilateralną z krajami o wysokim poziomie atomistyki — np. ze Stanami Zjednoczonymi, W. Brytanią oraz Niemiecką Republiką Federalną. Nie można było jednak zintensyfikować kooperacji bilateralnej, nie dysponując odpowiednimi środkami budżetowymi. Chcąc je uzyskać, musiano m. in. poddać dalszemu ograniczeniu liczbę prac Euratomu, w których finansowaniu i realizacji zamierzała uczestniczyć Francja.

Jakkolwiek o niepowodzeniu prac komitetu zdecydowało stanowisko Francji, również Holandia przyczyniła się w pewnym stopniu do zmniejszenia liczby tych pozycji projektu, w których chciałyby partycypować wszystkie państwa członkowskie.

I tak np. Holandia przeciwstawiała się podjęciu przez wspólny Ośrodek prac o charakterze nienuklearnym. Wypowiadała się także przeciwko takim punktom projektu programu, których dotychczas nie kwestionowano, np. przeciw badaniom w dziedzinie kontrolowanej fuzji termo-nuklearnej i fizyki plazmy¹⁹.

Generalne niepowodzenie, jakim zakończyły się prace komitetu stałych przedstawicieli, skłoniło do działania urzędującego przewodniczącego Rady, holenderskiego ministra de Blocka. Wystąpił on z propozycją kompromisowego projektu programu przejściowego. Projekt ten przewidywał wydatkowanie w ciągu trzech lat sumy 150 mln dolarów. Duży procent tych środków miałby być przeznaczony na działalność Wspólnego Ośrodka, którego personel uległby jednak redukcji do 1990 pracowników²⁰. Zarówno kompromisowa propozycja de Blocka, jak i projekt trzyletniego programu, przygotowany uprzednio przez Komisję²¹, stały się przedmiotem obrad Rady, w dniu 28 października.

Zapoczątkował je dramatyczny apel ministra de Blocka, który zwrócił się do państw członkowskich z wezwaniem, aby nie niweczyły dorobku Euratomu. Przewodniczący Rady oświadczył, że jeśli mechanizm przewidziany układem o utworzeniu Wspólnoty zostanie raz zniszczony, to wówczas już nigdy nie będzie go można zrekonstruować, nawet dla celów badań nieatomowych. De Block podkreślił również, że środki przeznaczone na wspólne prace w zakresie atomistyki stanowią tylko nikłą część sum, jakie w EWG wydaje się na niszczenie i magazynowanie produktów rolnych²².

Dramatyczny apel urzędującego przewodniczącego Rady nie przyniósł rezultatów, na skutek postawy Francji nie doszło bowiem ani do uchwalenia projektu programu, przedłożonego przez Komisję, ani projektu, przedstawionego przez de Blocka. W tej też sytuacji Rada odroczyła do następnego swego posiedzenia podjęcie decyzji w kwestii programu kilkuletniego²³.

Wbrew początkowym zamierzeniom, problem ten nie stał się jednak przedmiotem posiedzenia w dniu 8 grudnia 1969 r. Rada dokonała na nim tylko przedłużenia programu z r. 1969 na rok następny. Podjęła również m. in. trzy ważne uchwały. W myśl pierwszej z nich należy wzmocnić organizację kierownictwa Wspólnego Ośrodka. Miałoby to Wspólnocie zapewnić lepszą koordynację prac w zakresie atomistyki, większą elastyczność w opracowywaniu i realizacji programów badawczych oraz sprawniejsze zarządzanie Ośrodkiem.

¹⁹ *Brüssel sieht die Existenz von Euratom gefährdet*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 11 X 1969, s. 3.

²⁰ *Dritter Gesamtbericht*, s. 242.

²¹ Według informacji zawartych w „Le Monde”, projekt programu, przedstawiony przez Komisję zamykał się sumą 234 mln dolarów (zob. *Archiv der Gegenwart* 1969, 14999 D).

²² *Euratom-Sicherheit soll sich im November entscheiden*, „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 29 X 1969, s. 3.

²³ *Dritter Gesamtbericht*, s. 242.

Druga uchwała stanowiła, że Ośrodek będzie prowadził działalność w dziedzinie atomistyki, realizując programy wspólne, specjalne oraz prace zlecone, za wynagrodzeniem. Ośrodek podejmie również badania i prace innego typu o charakterze nieatomowym²⁴.

Podjęcie trzech wymienionych uchwał stało się możliwe dzięki uzgodnieniom, do których w grudniu 1969 r., na konferencji w Hadze doszli szefowie rządów i państw Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Uznali oni za konieczne podjęcie starań, dzięki którym wkrótce można opracować, zgodnie z zasadami nowoczesnego *managementu* nowy program Euratomu. Program ten miałby zapewnić jak najbardziej skuteczne wykorzystanie potencjału Wspólnego Ośrodka Badawczego.

Wysiłki na rzecz reformy organizacji Wspólnego Ośrodka, jak i ściślejszego sformułowania jego zadań, podjęto już w pierwszych miesiącach 1970 r.²⁵. Znalazło to odzwierciedlenie w podjęciu prac przez dwa powołane przez Komisję organa — specjalną jej grupę wewnętrzną oraz komitet rzeczoznawców²⁶.

W wyniku działalności pierwszego z tych organów Komisja uchwaliła szereg dokumentów i przedstawiła je Radzie w listopadzie 1970 r. Najważniejszym z nich był projekt decyzji o reorganizacji Wspólnego Ośrodka Badawczego. W projekcie znalazła wyraz tendencja do decentralizacji kompetencji Komisji, czego konsekwencją było nowe ukształtowanie organizacji Wspólnego Ośrodka. Na jego czele miał stanąć dyrektor generalny, wyposażony przez Komisję w daleko idące pełnomocnictwa, dotyczące zarówno przygotowania programu, jak i zarządzania Wspólnym Ośrodkiem. Obok urzędu dyrektora generalnego zamierzano stworzyć dwa dalsze organa — Ogólny Komitet Doradczy i Radę Naukową. Zadaniem pierwszego z nich, obejmującego reprezentantów państw członkowskich, było ustosunkowanie się do przedłożonego przez dyrektora generalnego projektu programu działalności Wspólnego Ośrodka. Rada Naukowa, składająca się z przedstawicieli Ośrodka, miała współdziałać przy opracowywaniu projektu.

Utworzenie pierwszego z wymienionych organów miało przyczynić się do tego, aby postulaty państw członkowskich znalazły odzwierciedlenie w projekcie, przygotowanym przez dyrektora generalnego. Proponując powołanie Rady Naukowej, chciano zapewnić wpływ pracowników Ośrodka na treść programu, tak aby uwzględniał on najnowsze tendencje rozwoju nauki.

Kolejny dokument, który został przedstawiony Radzie dotyczył zmiany przepisów budżetowych. Komisja wystąpiła z wnioskiem, aby Rada ustalała tylko ogólne zarysy programów, wysokość przeznaczonych na nie środków, jak i też ogólną liczbę pracowników, zatrudnionych przy realizacji programów.

Omówione dokumenty, jak i też dokument o warunkach zatrudnienia pracowników we Wspólnym Ośrodku, stały się przedmiotem obrad Rady na posiedzeniach w dniach 16 i 17 grudnia 1970 r. Ostatecznie Rada zaakceptowała projekt reorga-

²⁴ Jw

²⁵ Przedstawiono je skróto, wykorzystując następujące źródła: *Vierter Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften 1970*, Brüssel-Luxemburg, 1971, ss. 211-213; *Fünfter Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften 1971*, Brüssel-Luxemburg, 1972, s. 302; „Bulletin der Europäischen Gemeinschaften” nr 1/1971, ss. 98-99.

²⁶ Zadania pierwszego z nich — specjalnej, wewnętrznej grupy Komisji — były rozległe. Najważniejszym z tych zadań było opracowanie modelu struktury Wspólnego Ośrodka. Specjalna grupa wewnętrzna miała z kolei zbadać, w jakich warunkach Rada ustala na wniosek Komisji programy badawcze. Ostatnim zadaniem organu było wysunięcie propozycji co do zmiany statutu personelu Ośrodka i porządku budżetowego.

Drugi z utworzonych przez Komisję organów — komitet rzeczoznawców — miał przedstawić projekty w kwestii przyszłej roli Wspólnego Ośrodka w ramach ogólnego rozwoju badań naukowych we Wspólnocie.

nizacji Wspólnego Ośrodka i podjęła decyzje dotyczące liczby członków Ogólnego Komitetu Doradczego oraz zmiany procedury uchwalania programów badawczo-szkoleniowych.

Wszystkie te uchwały Rady stworzyły podstawy do powzięcia przez Komisję, w styczniu 1971 r., decyzji o przekształceniu struktury organizacyjnej Wspólnego Ośrodka. Realizując tę decyzję, Komisja powołała w styczniu 1971 r., dyrektora generalnego Ośrodka, a w maju utworzyła Radę Naukową. W pierwszych miesiącach omawianego roku zostali również wyznaczeni przez państwa członkowskie ich przedstawiciele w Ogólnym Komitecie Doradczym. W tej sytuacji można już było rozpocząć prace nad przygotowaniem programu kilkuletniego. Ich wynikiem był przedłożony Radzie na początku października 1971 r., projekt przejściowego, trzyletniego programu²⁷.

Określając czas wykonywania programu na trzy lata, Komisja kierowała się dwoma względami. Chciała ona równocześnie zapewnić odpowiedni okres realizacji prac Euratomu oraz uwzględnić okoliczność, że w przyszłości w skład Wspólnoty wejdą nowi członkowie, i że przypuszczalnie nastąpi wówczas ustalenie globalnej polityki naukowej EWG.

Projekt programu składał się z dwóch części. Pierwsza z nich dotyczyła tzw. działalności bezpośredniej Euratomu. Najważniejszy jej kierunek miałyby stanowić rozwijanie techniki reaktorowej. Podobnie, jak i w poprzednich projektach programów, część środków jakie zamierzano wyasygnować na ten cel, proponowano przeznaczyć na prace nad poszczególnymi typami reaktorów. Należały do nich reaktory wysokotemperaturowe, powielające i wodne, przy czym wydatki na ten ostatni typ miałyby w porównaniu z poprzednimi latami ulec ograniczeniu, w związku z propozycją rezygnacji z dalszego użytkowania reaktora „Essor”.

Obok prac nad poszczególnymi typami reaktorów, we Wspólnym Ośrodku zamierzano także prowadzić badania nad problematyką wykorzystania plutonium i transplutonium jako paliwa dla reaktorów oraz nad zagadnieniami bezpieczeństwa reaktorów.

Kolejny proponowany kierunek działalności bezpośredniej Euratomu to aktywność w sektorze usług publicznych, będąca przedmiotem powszechnego zainteresowania. Miałyby ona być podejmowana w szerszym, niż w poprzednich latach, zakresie. Wynikało to z faktu, że konieczne stało się przestawienie działalności centrów atomowych na inne kierunki. W przyszłości w centrach tych prowadzono by również atomowe badania długookresowe lub prace o charakterze nienuklearnym. Stąd też i one, jakkolwiek w wąskim zakresie, zostały objęte projektem programu. Przedmiotem tych prac miałyby być m. in: problemy długookresowego zaopatrzenia w energię, właściwości tworzyw, fizyka skupionej materii i ochrona środowiska.

Ogółem, na wszystkie omówione uprzednio kierunki działalności bezpośredniej Euratomu, jak i na szkolenie stypendystów, zamierzano wydatkować w ciągu trzech lat, sumę ponad 150 mln dolarów. Liczba zatrudnionych przy realizacji powyższych zadań pracowników Wspólnego Ośrodka, kształtowałaby się przy tym na poziomie 2000 osób.

Druga część projektu programu poświęcona była działalności pośredniej Euratomu. Według zamierzeń Komisji, wyrażałaby się ona głównie w popieraniu rozwoju reaktorów wysokotemperaturowych i lekkowodnych. W następnej kolejności na działalność pośrednią Euratomu składałaby się zwłaszcza akcja w dziedzi-

²⁷ Treść projektu trzyletniego programu przejściowego przedstawimy na podstawie „Bulletin der Europäischen Gemeinschaften” nr 11/1971, ss. 72, 73, 74, 75.

nie szkolenia naukowo-technicznego oraz wysiłki na rzecz przyspieszenia prac w zakresie problematyki obiegu paliwa w reaktorze.

Ogółem, na określoną wyżej działalność chciano wydatkować tylko 30,85 mln dolarów, a w działalności tej uczestniczyłoby 117 pracowników organizacji.

Omówiony projekt trzyletniego programu badawczo-szkoleniowego został w dniu 8 grudnia 1971 r. poddany pod obrady Rady. Nie przyniosły one jednak rezultatów, czego przyczyn należy się doszukiwać w stanowisku, jakie podczas dyskusji nad projektem zajęła Francja. Stanowisko to nacechowane było dążeniem do zapewnienia sobie, jak najmniejszego udziału w finansowaniu programu. Francja wyraziła zgodę na uczestniczenie w ponoszeniu kosztów tylko małej liczby przedsięwzięć badawczych. Nie zamierzała ona również w pełni partycypować w wydatkach, przeznaczonych na utrzymanie i rozwój infrastruktury Wspólnego Ośrodka Badawczego²⁸.

Postawa Francji nie może budzić zdziwienia. W dalszym ciągu bowiem rząd francuski realizował politykę oszczędności budżetowych, ciągle też we francuskich instytutach państwowych występowały nadmierne osobowe moce badawcze w zakresie badań atomowych. Poza tym, na zapatrywania Francji w kwestii programu kilkuletniego nadal przypuszczalnie wywierało wpływ załamanie francuskiej polityki reaktorowej, mające miejsce pod koniec lat sześćdziesiątych.

Ponieważ próba uchwalenia trzyletniego programu badawczo-szkoleniowego zakończyła się niepowodzeniem, kolejnym przedmiotem dyskusji, stało się ustalenie rocznego programu przejściowego. I w tej kwestii nie zdołano osiągnąć porozumienia, gdyż Francja nie wyraziła zgody na realizację prac o charakterze nienuklearnym. Nie zaakceptowała ona również, wysuniętej następnie przez ministra Lefevre'a, kompromisowej propozycji programu przejściowego (kilkuletniego)²⁹.

W tej sytuacji Rada zdecydowała, by trzyletni program badawczo-szkoleniowy poddać ponownej dyskusji na kolejnym posiedzeniu Rady w dniu 20 grudnia 1971 r. I wówczas jednak Francja nie zmieniła swego stanowiska, wyrażającego się w dążeniu do zapewnienia sobie jak najmniejszego udziału w finansowaniu Euratomu. Stąd też i ta próba uchwalenia kilkuletniego programu badawczo-szkoleniowego Wspólnoty³⁰, ostatnia z podejmowanych w latach 1968 - 1971, zakończyła się niepowodzeniem.

²⁸ *Keine Hoffnung für Euratom.* „Stuttgarter Zeitung” z 8 XII 1971, s. 5.

²⁹ *Die Gemeinschaft wegen Euratom in einer Krise.* „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 8 XII 1971, s. 5.

³⁰ Ponieważ nie zdołano uchwalić programu kilkuletniego, Rada na posiedzeniu z 20 XII 1971 r., podjęła dyskusję na temat przejściowego programu rocznego. Mimo początkowych trudności, wywołanych postawą Holandii i Francji, dzięki pójściu na kompromis NRF i Belgii, dyskusja ta zakończyła się sukcesem. Uchwalony program składał się z programu wspólnego i programów uzupełniających. Obejmował nie tylko wydatki na prace o charakterze nuklearnym, ale i także na badania nieatomowe. Rada na omawianym posiedzeniu nie ograniczyła się jednak tylko do uchwalenia rocznego programu przejściowego. Wypowiedziała się ona również na temat terminu podjęcia prac nad kilkuletnim programem, jak i co do jego treści. Projekt programu miały być przygotowywany od początku 1972 r., przy czym opracowując go, miano się konsultować z państwami — przyszłymi członkami Wspólnoty. W myśl postanowień Rady, projekt programu, jeśli chodzi o działalność bezpośrednią Euratomu (prace Wspólnego Ośrodka), powinien koncentrować się na kilku rodzajach prac. Należały do nich badania podstawowe, prace badawcze długookresowe oraz aktywność w sektorze usług publicznych. Pewne sumy w projekcie działalności bezpośredniej Wspólnoty należy również przeznaczyć na badania o charakterze nienuklearnym. Projekt programu kilkuletniego ma się opierać na założeniu, że większość objętych nim prac, będzie finansowana wspólnie. Zob.: „Bulletin der Europäischen Gemeinschaften” nr 2/1972; *Fünfter Gesamtbericht über die Tätigkeit der Gemeinschaften, 1971*, ss. 302 i 303; *Forschungskompromiss gebilligt.* „Frankfurter Rundschau” z 22 XII 1971, s. 2.

III

Omówione próby uchwalenia kilkuletniego programu Euratomu nie były jedynymi, które w dotychczasowej historii organizacji nie przyniosły spodziewanych rezultatów. Niepowodzeniem zakończyły się także wysiłki na rzecz określenia zadań Wspólnoty na okres kilkuletni, podjęte w r. 1972 i w styczniu roku następnego. Stąd też rodzi się pytanie czy są szanse, że Rada Ministerialna ustali w przyszłości program kilkuletni.

Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że nie dojdzie do podjęcia takiej decyzji. Na posiedzeniach Rady w grudniu 1972 i w styczniu 1973 r., występowały bowiem zasadnicze różnice zdań między państwami członkowskimi, zwłaszcza w kwestii zakresu programu. Kraje mniejsze, a także Niemiecka Republika Federalna i Włochy wypowiadały się za uchwaleniem szerzej zakrojonego programu. Realizacją takiego programu nie były natomiast zainteresowane Francja i W. Brytania. Mimo istnienia takich poważnych rozbieżności poglądów w czasie dwóch poprzednich obrad członków organizacji, na następnym posiedzeniu Rady, poświęconym Euratomowi, zostanie jednak prawdopodobnie uchwalony nowy kilkuletni program Wspólnoty³¹. Nieosiągnięcie przez państwa członkowskie porozumienia byłoby bowiem tym razem równoznaczne z likwidacją Euratomu.

Okoliczność ta skłoni i Francję, i Wielką Brytanię do pójścia na ustępstwa. Żadne z tych państw nie jest przecież zainteresowane w zlikwidowaniu Wspólnoty, co mogłoby mieć wręcz fatalne skutki dla dalszego rozwoju zachodnioeuropejskiej integracji w zakresie badań naukowych.

Piotr Kalka

ROKOWANIA I ZAWARCIE UKŁADU O PODSTAWACH STOSUNKÓW MIĘDZY NIEMIECKĄ REPUBLIKĄ DEMOKRATYCZNĄ I NIEMIECKĄ REPUBLIKĄ FEDERALNĄ

Podpisany 21 grudnia 1972 r. układ o podstawach stosunków między NRD i NRF stanowi doniosły akt w historii tych państw, a także w powojennych dziejach Europy. Niewiele można wskazać porozumień międzynarodowych, które wywołały tak szerokie zainteresowanie opinii publicznej. Również w przyszłości układ ten będzie wywierał niewątpliwą wpływ na kształtowanie różnych koncepcji stosunków międzynarodowych zarówno w skali europejskiej, jak i światowej. Wystarczy tu przypomnieć, że układowi NRD—NRF wyznaczono ważną rolę w procesie tworzenia systemu bezpieczeństwa zbiorowego w Europie. Trudno sobie wyobrazić realizację takiego systemu bez udziału NRD i NRF, państw respektujących swą odrębność i rozwijających dobrosąsiedzkie stosunki. Układ wywierać też będzie zapewne określony wpływ na rozwój społeczeństw w obu państwach.

• Spotkanie Willy Brandta z przewodniczącym Rady Ministrów NRD, Willi Stophem 21 maja 1970 r. w Kassel, podobnie zresztą jak ich pierwsze spotkanie w Erfurcie (19 marca), nie doprowadziło do uzgodnienia stanowisk w kwestii stosunków między obu państwami¹.

³¹ Sformułowana prognoza potwierdziła się. W lutym 1973 r. Rada uchwaliła czteroletni program badawczo-szkoleniowy Euratomu.

¹ Bliżej zob.: M. Brymas, L. Weres, *Zarys rozwoju stosunków wzajemnych między*